

Innledning

Den 1. januar 2020 ble Aust-Agder og Vest-Agder slått sammen til ett fylke, Agder. Det skjedde etter en lang prosess full av gode argumenter, men ikke minst protester og motforestillinger. Etter manges mening var det nå på tide å se framover. Men her spør vi i tillegg: Hvorfor ikke også se oss tilbake?

I denne antologien kaster ni historikere og samfunnsforskere et historisk blikk på landsdelen vår, samtidig som de også har et nåtids- og framtidsperspektiv. Bidragene favner vidt. I ett av dem drøftes det om regionreformen vil styrke Agder som politisk kraft, og i et annet utforskes regionen i administrativ og samfunnsgeografisk retning. Andre temaer er stortingsvalg og politisk representasjon, organisasjoner og institusjoner som både har hatt ett fylke og begge som geografisk ramme, kommunikasjonslinjer innad i regionen og landsdelen i et kjønnsperspektiv – både i dag og med vekt på historiske forklaringer.

I det første kapitlet er samfunnsgeograf Jon P. Knudsens tema regional representasjon i storting og regjering. Er det slutt på den tiden da politisk representasjon er lik politisk makt? Og i så tilfelle; hvor ligger den egentlige makten? I veien fram til en konklusjon redegjør han blant annet for partiopplutningen på Agder, presenterer sentrale agderpolitikere, drøfter regional politikktutvikling og ser på hvordan regionen har vært representert på sentralt nivå. Et tema er også den nasjonale politikken betydning for Agder. Strukturelle forhold som urbanisering (Agderbyen), sentralisering samt kommune- og fylkesstruktur trekkes også inn i analysen, som bygger på så vel egne erfaringer som etablert samfunnsfaglig forskning.

I neste kapittel undersøker historiker Roger Tronstad Kristiansands rolle som regionalt styringssentrum i perioden 1641–1919. Gjennom disse århundrene var Agder del av en større administrativ region som inkluderte både Rogaland og Telemark, der Kristiansand hadde rollen som hovedsete for stiftamtman og biskop. Vår tids regionreform er dermed ikke uten historiske forløpere. Et sentralt tema i kapitlet er samspillet mellom geistlige og verdslige øvrighetspersoner i forvaltningen av regionen

og det store antallet stiftsomfattende organer som i praksis bandt området sammen. Avslutningsvis drøftes periodens kontinuitet opp mot de endringene som trådte i kraft etter 1919.

I det tredje kapitlet tar historiker Leonhard Jansen for seg veiene som regionale forbindelseslinjer på Agder, med vekt på den betydning de har hatt for setesdølenes kontakt med omverdenen. Den vanskelige topografien i Setesdal innebar ofte at heia var mer farbar enn selve dalen. Likevel har disse fysiske hindringene kun vært en av mange faktorer som har hatt betydning for setesdølenes veivalg. Undersøkelsen viser hvordan strukturelle endringer i næringsgrunnlag, administrativ organisering og infrastruktur drev setesdølene i ulike retninger til ulike tider, men også hvordan veibygging i nyere tid har ført til en stadig sterkere kanalisering av trafikken nedover dalføret, mot Kristiansand.

I det fjerde kapitlet er historiker Berit Eide Johnsen tema argumenter for valg og vraking av stortingsrepresentanter. Rammen for denne næranalysen er at ingen politikere fra nåværende Lillesand kommune (tidligere bykommunen Lillesand og landkommunene Vestre Moland og Høvåg) har oppnådd fast plass på Stortinget de siste hundre årene. I perioden 1862–1931 kom derimot hele fire stortingspolitikere derfra. Johnsen går inn på bakgrunnen for at de ble valgt og gjenvalgt, hvilke standpunkter de inntok og hvilke interesser de representerte. Videre redegjør hun for valgordningen, som endret seg i løpet av denne perioden, og vurderer hvordan den kan ha virket inn. Dessuten presenteres de viktigste rikspolitiske sakene som vakte engasjement lokalt, og hvordan de kan ha virket inn på valgene.

Historikeren Dag Hundstads bidrag er en analyse av frivillige organisasjoner og regionbygging på Agder. Med utgangspunktet i de teoretiske begrepene *identitetsregion* og *referanseregion* kartlegger han i hvilken grad landsdelen har fungert som et relevant og hensiktsmessig territorielt rammeverk for frivillig samhandling, og har vært uttrykk for regional tilknytning og identifikasjon. Dette dokumenteres kvalitativt med Agder Historielag som eksempel. I en kvantitativ undersøkelse trekkes også fylkesoverskridende kretser i hele landet inn. Analysen gir mange svar, men Hundstad konkluderer med at den også kan være utgangspunkt for å stille nye spørsmål når det gjelder forholdet mellom territorium og

identitet, blant annet hvilke faktorer som avgjorde valg av fylkesvis eller fylkesoverskridende organisering.

Historikeren Nils M. Justvik tar deretter for seg idretten og idretts-historien i et regionalt perspektiv. Aust-Agder hadde før 1970 en sterkere resultatliste enn nabofylket i vest. De sentrale spørsmålene er for det første hvordan enkelte idrettsutøvere på Agder kunne gjøre det såpass bra til tross for beskjedne rammebetingelser, og for det andre om forskjeller i idrettsprestasjoner mellom de to fylkene skyldtes strukturelle ulikheter mellom øst og vest. Kapitlet viser innledningsvis hvordan den organiserte idretten i Norge hadde en pionerfase i arendalsområdet. Selv om Kristiansand etter hvert ble et senter for idrett på Sørlandet og en driver for mange utøvere, forble bygdene likevel en viktig leverandør av idrettsprestasjoner. Årsaken til dette var at mye av kraften i den regionale idrettsbevegelsen lå i små, tette miljøer preget av utstrakt allsidighet. En annen faktor som utforskes, er hvorvidt den pietistiske vekkellesbevegelsen fra 1870-tallet slo sterkere inn i vestlige deler av Agder når det gjaldt motstand mot idretten.

I kapittel sju konstaterer samfunnsforskeren May-Linda Magnussen at Agder over flere år er blitt rangert som den minst likestilte delen av Norge – et likestillingsmessig annerledesland. Hun presenterer omfattende statistikk fra Statistisk sentralbyrå (SSB), og drøfter på grunnlag av den hvordan landsdelen skiller seg fra andre deler av landet når det gjelder likestillingsutfordringer. Et fokus er også variasjoner innad i landsdelen. I analysen trekker hun inn ulike forskningsbidrag så vel som kvalitativt materiale (intervjuer) når hun reflekterer rundt mulige årsaker til at hverdagslivene til folk på Agder ser ut til å være mer kjønnete enn ellers i landet. Hennes konklusjoner knyttes til holdninger, forventninger og praksis hos både kvinner og menn. Avslutningsvis konstaterer hun at regionale særtrekk og interne variasjoner i landsdelen har mye med økonomi, næringsstruktur og arbeidsmarkeder å gjøre, men at de også dreier seg om kulturforskjeller som ikke uttømmende kan forklares med klasseforskjeller. Historiske forklaringer som religiøst liv må også trekkes inn, og med dette viser hun direkte til neste kapittel.

Historikeren Bjørg Selands bidrag dreier seg om kulturhistoriske aspekter ved synet på kjønnsmessig likestilling. Hun konstaterer at

sørlendingene synes å stå for en konservatisme som vanskelig kan forklares uten å trekke inn den religiøse kulturarven. Hennes hovedfokus er kjønnsrollemønstre på 1800- og 1900-tallet knyttet til den kristelige lekmannsbevegelsen, nærmere bestemt bedehuskulturen. Den innbefattet så vel den tradisjonelle misjonskvinne-rollen (knyttet til kvinne- eller håndarbeidsforeninger) som mer myndige religiøse kvinneveroller (formelle og uformelle eliteposisjoner). Hun viser også til visse topografiske og næringsstrukturelle forhold som kan bidra til å forklare at konservative holdninger til likestilling har holdt stand. Her peker hun på den tette kulturkontakten mellom Sørlandet og USA, som la grunnlag for at innflytelsen fra angloamerikansk vekkelseskristendom ble særlig sterk i denne landsdelen. Underveis i analysen problematiserer hun for øvrig forestillingen om Agder som «annerledeslandet». I den forbindelse viser hun til et mer omfattende sør- og vestlandsk bibelbelte, der Rogaland var kjerneområde og spredningssenter for 1800- og 1900-tallets folkelige pietisme. At Rogaland skårer høyere enn Agder på dagens statistikk for likestilling, antar hun kan ha sammenheng med en ulik utvikling innen økonomi og næringsliv i nyere tid.

Avslutningsvis kaster tidligere redaktør i *Fædrelandsvennen*, Finn Holmer-Hoven, et skråblikk på den langvarige – og til tider intense – kampen mellom Aust-Agder og Vest-Agder. Han siterer Rudyard Kipling, som i 1889 skrev i diktet «The Ballad of East and West»: «East is East and West is West, and never the twain shall meet». Er det dette diktet som best vil beskrive det fremtidige, sammenslåtte Agder? Kanskje. Eller er det er håp om forsoning?